

forçor ferre que ab *manera* no-s puxa amollir»; «que haja l'uyll ubert / sobre tot ço que fa ella, / e açò secretament, / e sia fet ab *manera*», Eiximenis (*Dones*, § 149, 106v2, p. 224; *Terc*, *NCl.* vi, 33; *Dones*, prosificat II v. 19; *EntreDL* I, 174). I ja en Llull «lo papa --- ordenà --- que, enlax com lo príncep qui guereja ab altre príncep, à *manera* con met frontalers per los strems de ses terres, que enaxí fossen fets monestirs per les terres dels crestians qui participen ab los infeels, que aprenen lur llenguatge --- e los preïquen» (*Blanq.*, *NCl.* II, 196.10); «per trobar alguna *manera* ab què ---», *Decam.* VII, § 8, 417.5, on tot el context mostra l'acc. 'artifici, astúcia, manera hàbil'; on ja figura en el text it.: «le venne pensato di tener questa *maniera*», 445.1f. (ed. 1961); però no penséssim que els nostres traductors calcaven un ús estranger car en it. antic es troba menys sovint que en la nostra llengua; altrament poc més enllà, referint-se al mateix, empen *artifici* (417.22).

Des d'aquest sentit originari el mot havia evolucionat ja en una triple direcció de prudència, moderació (A) (accentuant el colorit elogiós); o en la direcció pejorativa de procedir reprovable (B); o en el sentit neutre i bastant abstracte 'mode, mètode qualsevol', 'gènere, mena, grau' (C), de vegades amb usos més o menys gramaticalitzats (tirant a conjunció o proposició). La direcció C, com es veu, és la que ha predominat en la llengua moderna.

A) b) 'Moderació, mesura': «Blanquerna se sentí exit de *manera*, per la gran fervor <'arrapament, rapte, exultància'> --- e cogità que força d'amor no segueix *manera* ---» (*Blanq.*, *NCl.* III, 10); «aquell poble no tenien *manera* en lo menjar --- no-y volc anar en aquells primés dies de golatejar ---», StVicentF (*Quar.*, 225.156); «com totes coses que són ultra *manera* noguen als hòmens, la pus perillosa cosa és abundància sens mesura», AntCanals (*Prov.*, *NCl.*, 109); «colps pocs: si no hi basten, aja-n algun de major / e que-l braç no 'hi flaqueig, / tots temps servada *manera*», Eix. (*Dones*, § 54, prosif. II, v. 60); així es pot arribar a 'mètode moderador', 'moderament': «hac Blanquerna temptació de luxúria, dementre que anava ab la donzella, e encontinent se donava a oració --- e mortificave la temptació ---; s'esdevenc que la donzella ac temptació de peccar ab Blanquerna; e cor no avia la *manera* de Blanquerna contra temptació, dix --- vos podets plevir de ma persona ---» (id. I, 260.4).

B) En català antic, però, és notablement freqüent el cas —tan negligit o ignorat del tot pels filòlegs— en què el sentit de 'habilitat', etimològic en aquest mot, tot mantenint-se essencialment, es decantava cap a una interpretació més o menys pejorativa, quan no arribava a enunciar una forta condemna. De vegades és simplement, c) un comportament artificios, singular, amanerat: «e n'hi ha moltes ornades / --- / ab divisa e senyal --- per les quals coses donen a entendre qui són --- e ensenyen-ho miylls encara / ab especials *maneres* / qu'elles han en llur parlar, / e com pus primament poden: / ab especials condescs / ---», Eix. (*Dones*, prosif. III, 46; *EntreDL* I, 180).

d) Tot sovint som ja a 'artifici reprovable, comportament fingit o intrigant': «Rectors --- si és algú que no-y sie entrat per la porta --- ab violença que ha tenguda, ab presents de senyors, ab lletres e *maneres*, ab amics, enginys e servir: quan ta ànima passe de aquesta present vida, ve-la-us en infern»; «sí un hom vol combregar: --- en la òstia ha tres coses: lo cors de Jesuchrist, la sua santa ànima e la divinitat; doncs, portau tres candeles enceses, ab tres diners - no gosen dir 'tant me dareu', car seria massa uberta la simonia, mas tenen-hi *maneres*», StVicentF (*Serm.* I, 192.2, 201.5); «Déus --- fa que lur mala entenció no ve a fi --- e fa que aquells qui-s cuydaven tirar ab lurs dolenties e males *maneres*, los són los majors enemics del món, e més que altres vénen a gran avorriment lur», Eiximenis (*Dones*, § 172, f° 122v1, p. 257).

e) D'«intriga», 'traces artificioses', es passa a 'martingala, tracamanya' o francament 'males manyes'; cosa que ja es documenta en Muntaner: «franceses per ço que a les dones poguessen metre la mà on se volguessen, cercaren los jóvens hòmens si portaven armes e --- dixeren que a les dones les havien comanades, e escorcollaren les dones, e per les *maneres*, ells los metien la mà, e les pessigaven, e metien-los mans a les mamelles ---» (*Cròn.*, § 43, Casac. I, 95.4; id. ed. Sold. i Bof., p. 83); o sigui 'per mitjà d'aqueixa martingala, d'aqueixa mala astúcia'; 'artificis reprovables': «la mala prudència del món ensenya als seus, primerament qu' e<n>cerquen les coses terrenes e que les atenguen, e que les guanyen e poseesquen amb grans arts e *maneres*, no guardant d'on vénen ne d'on no». I sovint hi hauríem posat nosaltres 'males manyes': «ten-los lo dyable aytal *manera*: car ell atén aytals persones --- de quins delits se asalten més, ne en quals pensen pus volenter, e c<u>ant veu que aytal persona se vol girar a Déu, tantost lo tempta d'aquell mal delit, e l'i proposa davant, e --- de continent lexa lo bon propòsit», Eiximenis (*Dones*, § 152, 109r1); «—Veus quanta pecúnia havets promesa a dar --- car prou n'hauria de la meitat—. E lo rey, qui viu --- com falsament lo volia provocar a no dar ço que havia promès, dix-li: — --- Oh malvat! ¿E ab art e ab *maneres* me venits vós a mi a no reconèixer los serveis, que m'han fets mos bens servidors...?»; «a dar a parents no pobres ab falses licències obtengudes de lurs presidents, ab falsies e ab *maneres*, e obrar qualsevol cosa», id. (*Dotzèn*, § 475, *NCl.* VI, 85.7; *Dones*, § 301, f° 206v2); i exemple del Boeci en el *Dag.*, § 3; «ab frau, engans e usures, desfan --- les comunitats ab tracmanys, censals e altres *maneres* ---», StVicentF (*Serm.* I, 266.4). «Maquinacions e *maneres*», Eiximenis, 1.ª del Cr. (veg. context aci, s. v. MAQUINA).

f) En fi, per aquí arribem fins al concepte absolut de 'mal natural, mala índole (d'una persona)': «e-l veyla m' Janet pendre / sí, que-m volc escuxendre: / car tots temps ac *manera*, / e pres-me volentera / e cujava-m forçar' ('violiar-lo sexualment': vella simbòlica de la 'joglaría', professió que el trobador detesta i que ha abandonat), Cerverí (*Rossinyol*, v. 276).

C) Però per això no creguem que les accs. predomi-